

נדר שהותר מקצתו הותר כולו (נדרים כה-כז)

גליון 358

איתא במתניתין בדף כה: ראה אותן אוכלין תאנים ואמר הרי עליכם קרבן ונמצאו אביו ואחיו והיו עמהן אחרים, ב"ש אומרים הן מותרים ומה שעמהן אסורים, ובית הלל אומרים אלו ואלו מותרין. ופי' הר"ן מותרין, משום דנדר שהותר מקצתו הותר כולו.

ובגמ', תנן התם פותחין בשבתות ובי"ט. בראשונה היו אומרים אותן הימים מותרים ושאר כל הימים אסורים עד שבא רבי עקיבא ולימד נדר שהותר מקצתו הותר כולו.

ולכאורה המחלוקת בין ר"ע לחכמים היא אותה מחלוקת שבין ב"ש לב"ה במשנתנו. וכך כתבו בתוס' (בד"ה עד שבא) דפלוגתא דרבנן ור"ע הוי כפלוגתא דב"ש וב"ה (ואין הפשט שהת"ק סובר כב"ש אלא דס"ל דלא נחלקו ב"ש וב"ה בדבר זה).

אמנם בר"ן כתב והא מתניתין (דפותחין) לא דמיא ממש למתני' דפרקין דאילו במתני' דהכא הנדר בטל מאליו, ואילו במתניתין דפותחין נדרא חייל אלא שפותחין לו בכבוד שבתות וי"ט. והיינו טעמא משום דבמתניתין איכא טעות בעיקר הנדר שלא נתכוין לאביו מעולם. ואילו במתניתין בפרק פותחין ליכא למימר הכי, שמי שאסר על עצמו בשר ויין שנה אחת יודע הוא שיעברו עליו שבתות וימים טובים. הלכך כיון דליכא טעות בעיקר הנדר, נדרא חייל אלא שפותחין לו בכבוד שבת ויום טוב בפתח, שאילו היה יודע שאסור להתענות בהן לא היה נודר או בחרטה, עכ"ד.

ונחלקו רבה ורבא בביאור המח' בין ב"ש לב"ה מתי אמרינן נדר שהותר מקצתו הותר כולו, דלרבה לב"ש לית להו נדר שהותר מקצתו הותר כולו. ולב"ה אית להו אבל רק כשיש תרתי, טעות גמור לגבי האב, ולגבי אחרני ג"כ יש טעות בלשון, שהוא אומר שאילו ידע שאביו ביניהם אפי' האחרים לא היה אוסר באותו לשון שאסרן לפי שהיה מקפיד שיהא מובן מדבריו אפי' רגע כמימריה שיהא אביו בכלל האיסור. ולפיכך הוא אומר שלא היה אומר כולכם אלא פלוני ופלוני. ורק בכה"ג דיש תרתי אמרי' נדר שהותר מקצתו הותר כולו. אבל רבא פליג וס"ל דבכה"ג דאיכא תרתי גם ב"ש מודו דהותר כולו, ולא נחלקו אלא במעמיד דבריו, דב"ש כר"מ דס"ל תפוס לשון ראשון, ועיקר דיבורו הוא תחילת דבריו, וממילא כולם אסורים חוץ מאבא לא נחשב שינוי בלשון. וב"ה סברי כר' יוסי דבגמ' דבריו אדם נתפס, וממילא כאן שאמר שהיה אומר חוץ מאבא הרי אומר שהיה אומר לשון אחרת ממה שאמר, ולכן הותר כולו.

ובסוף הסוגיא הביא הר"ן בשם הרמב"ן דדוקא בנדר שהותר ע"י פתח, שדומה קצת לנדר טעות, כיון שיש טעות בנדר בטל כולו אבל אם התירוהו בחרטה אין כל הנדר נותר. והביא דבתוס' כתבו דאפי' נותר בחרטה כיון דחכם עוקר הנדר מעיקרו, מכיון שהותר מקצתו הותר כולו. אבל בהפרת בעל דקיי"ל דבעל מיגז גיז ולא מיעקר עקר, לא אמרינן הותר מקצתו הותר כולו.

והנה בפירוש הרא"ש במשנה (דף כה:): כתב אלא ואלו מותרין דנדר שהותר מקצתו הותר כולו, דאינו רוצה שיחול נדרו אלא כעין שנדר אותו, וכיון שמקצתו היה שוגג, נתבטל כולו, עכ"ל. הרי שנקט הרא"ש דדין זה של בטל כולו הוא מן הסברא. הוא נדר לאסור את כל האנשים שאכלו מתאניו, וכשנתברר לו שאביו ביניהם ובוודאי לא רצה לאסור עליו, אין רצונו שיחול נדרו באופן חלקי.

מאידך, בר"ן בדף ג: הביא מהירושלמי שדורשת מהפסוק ככל היוצא מפיו יעשה, דנדר שהותר מקצתו הותר כולו. וז"ל דדרש ליה הכי אם חל כל היוצא מפיו יעשה אבל אינו חל לחצאין.

ויש לדייק הן בסברא שכתב הרא"ש והן בדרשה שהביא הר"ן, שלא נקטו אלא חל לחצאין ואינו רוצה שיחול במקצת, דהניחא בציוור של המשנה שנדר על כל העומדים ליד התאנה, ובסוף התברר שטעה לגבי אביו, שיש טעות בחלות הנדר, דנדר שיחול על כולם וטעה, אבל בציוור של פותחין בשבתות וי"ט הרי

נדר לכל ימות השנה ונדרו חל (וכמו שביאר הר"ן כנ"ל) רק שאח"כ מצא היתר ע"י פתח של שבת ויו"ט. ומאן יימר שבכה"ג אמרינן שהותר כולו כי הותר מקצתו.

אלא דלזה י"ל כמו שכתב הר"ן בסוף הסוגיא שבהתרת חכם היות והוא עוקר הנדר מלכתחילה יוצא שלמרות שאמר שכל הימים אסורים רק חלק נאסרו כי החלק של שבת ויו"ט נעקר למפרע, וכאילו מעולם לא חל, וממילא הותר כולו.

ועל זה הביא הר"ן מחלוקת לגבי חרטה האם גם שם אומרים דהוי כעקירת חלות הנדר או לא. אבל בהפרת הבעל שהבעל רק מיגז גיזי פשיטא לכו"ע דלא אמרינן שהותר כולו כי כל הנדר חל, ואח"כ חלק ממנו נחתך וניתר (מכאן ולהבא) ואין בכח זה להתיר את כל הנדר.

אמנם בפירוש הרא"ש בפרק תשיעי בההיא משנה דפותחין בימים טובים (דף סו.) כתב וז"ל דלא נדר מעיקרא אלא על דעת שיתקיים כולו. נמצא התרת מקצתו פתח לכולו, עכ"ל. הרי שגם אם הנדר חל בכולו, אם לא נתקיים כולו כי הותר חלקו הותר כולו. וכן כתב ר"ע מברטנורא (שם פ"ט מ"ו) דלא נדר מעיקרא אלא על דעת שיתקיים כולו וכו', כלשון הרא"ש.

ולכאורה לפי"ז גם בהפרת בעל דמיגז גיזי, סוף סוף לא נתקיים כולו, ולמה לא יותר כולו. ולא נמצא מי שיתיר כל הנדר בהפרת בעל, רק שדייקו מהר"ן, שהר"ן נימק שבהפרת בעל לא אמרינן הותר כולו כי הבעל מיגז גיזי, משמע שלפי הצד שבעל מיעקר עקר אין הכי נמי שגם בהפרת בעל הותר כולו.

וביאר בקונטרסי השיעורים (להגרי"ז גוסטמאן) דזה ניחא לשיטת התוס' דגם בנדר שניתר ע"י חרטה אמרינן שהותר כולו דלא בעינן שיהא טעות בעיקר הנדר אלא די שנעקר למפרע אז ה"ה בהפרת בעל אי מיעקר עקר יהא כל הנדר מותר. אבל לשיטת הרמב"ן דלא אמרינן שהותר כולו אלא בהיתר ע"י פתח ולא ע"י חרטה, הרי דבעינן שיהא טעות בנדר וא"כ פשוט דבהפרת בעל (שאינה מדין טעות בנדר) לא אמרינן שהותר כולו אפי' לפי הצד דבעל מיעקר עקר.

ועכ"פ חזינן דלכו"ע אי בעל מיגז גיזי לא אמרינן שהותר כולו. וצ"ב למה, הרי סוף סוף לא נתקיים כל הנדר כמו שרצה. וע"כ צריכים לומר שאין הפשט שרצונו שנדרו יתקיים כולו לעולם אלא ברגע שחל הנדר כולו הרי נדרו התקיים רק שנחתך אח"כ, ואם העקירה אינה למפרע הרי שנתקיים הנדר כרצונו ומה שנחתך ממנו מכאן ולהבא אין בכוחו להתיר את כל הנדר.

והנה לעיל הובא דהר"ן הביא מהירושלמי שיש מקור מן התורה לדין של הותר מקצתו הותר כולו אבל הרא"ש ביאר שהוא סברא. באילת השחר כתב וצ"ל דדברי הרא"ש הם טעם על הגזה"כ. אבל בתוי"ט (על המשנה בפרק ט) לאחר שהביא את דברי הברטנורא (שהם דברי הרא"ש) כתב וז"ל ומיהו לימד לא משמע דמסברא הוא אלא דמקרא למדו, והיינו דכתב הר"ן דילפינן לה בירושלמי מדכתיב ככל היוצא מפיו יעשה, דמשמע דוקא כשכולו קיים. וכן כתב בב"ח (בטור ריש סי' רכט) וז"ל וכתב הר"ן ובירושלמי יליף לה מדכתיב וכו', וניחא השתא הא דקתני שבא ולימד דמשמע דמקרא נלמד לה, וכדברי התוי"ט.

ובאמת הירושלמי עצמה דנה מה בא ר"ע להוסיף על דברי ב"ה, דאיתא בירושלמי בפרקין (פ"ג סוף הל' ב, דף י.) ר"ש בן לקיש בעא קומי ר' בא ר' עקיבא להוסיף על דברי ב"ה, כ"י דתנינן תמן עד שבא ר"ע ולימד שנדר שהותר מכללו הותר כולו. א"ל מה אם תמן נדר שהוא צריך חקירת חכם את אמר נדר שבטל מקצתו בטל כולו, כאן שאינה צריך חקירת חכם לא כל שכן. (ועי"ש בהמשך הירושלמי).

וביאר בקרבן העדה דר"ע הוסיף דאפי' בנדר שצריך חקירה והתרת חכם נמי אמרינן כיון שבטל מקצתו בטל כולו. ואלו מדב"ה לא שמעינן אלא בנדר שבטל מעיקרא.

ולפי"ז אין הכרח ללמוד שר"ע בא ולימד דרשה מפסוק אלא שבא ללמד שהדין של הותר מקצתו הוא יותר מורחב שאפי' שאין טעות בעצם הנדר אלא הותר אח"כ ע"י חכם בכל זאת הותר כל הנדר. וזה בעצם מה שכתב הר"ן בסוגיין דלא דמי הדין של ר"ע לדין של ב"ה כנ"ל.

ובקונטרסי השיעורים האריך לבאר שנחלקו הר"ן והרא"ש, דהרא"ש למד שהבבלי חולק על הירושלמי וס"ל שאין מקור מהפסוק והוי רק סברא, עיי"ש שביאר שיש כמה מחלוקות בין הר"ן להרא"ש מחמת זה.